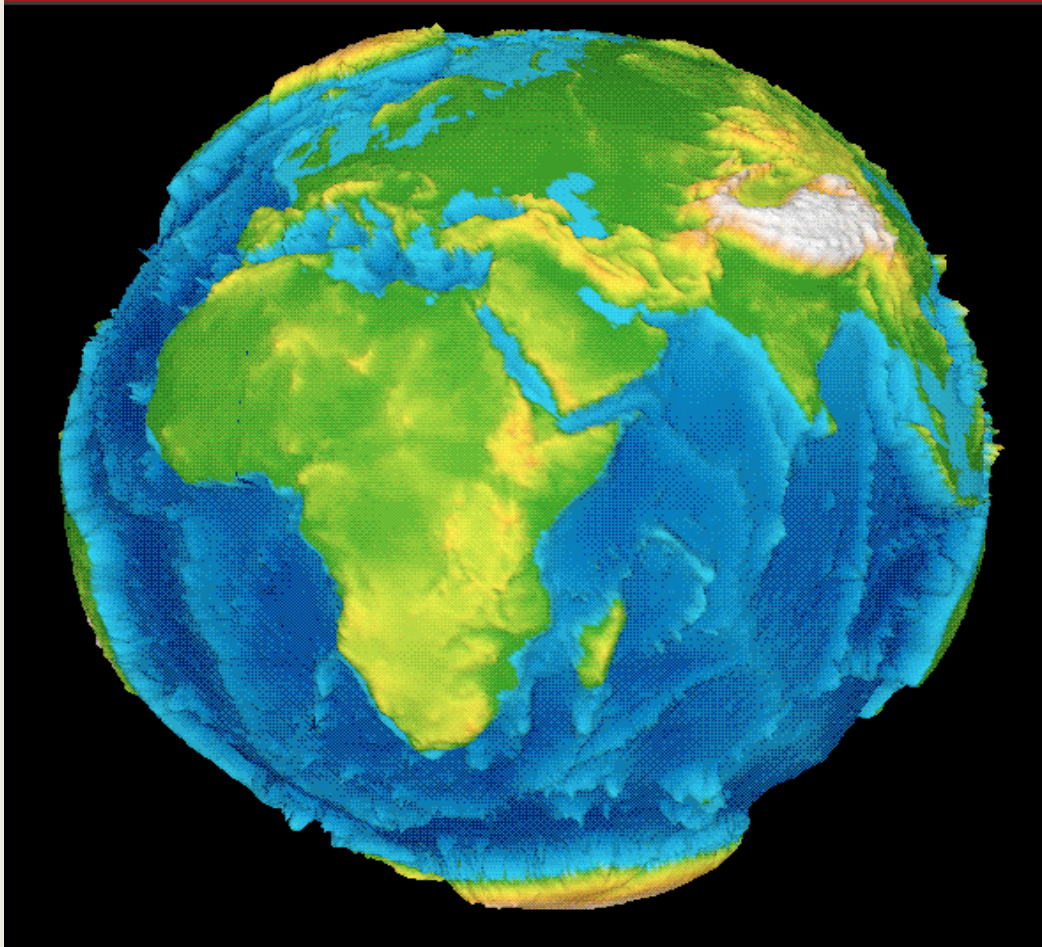

OBLIK I DIMENZIJE ZEMLJE

Izv. prof. dr. sc Aleksandar Toskić,
Geografski odsjek PMF-a
Sveučilišta u Zagrebu

Modeli Zemlje **Osnove**

Zemljina fizička površina vrlo je nepravilnog i složenog oblika.

Da bi se ta složenost površine Zemlje mogla odgovarajuće prikazati potreban je jednostavniji model za Zemlju kao tijelo

Izvor:
GFZ Potsdam,
potencirano

Modeli Zemlje **Osnovni pojmovi**

Modelima aproksimiramo Zemlju kao tijelo.

- **Kugla**: matematički definirani model
- **Elipsoid**: matematički definirani model
- **Geoid**: geofizički definirani model

Modeli Zemlje Sfera (kugla)

Pojam

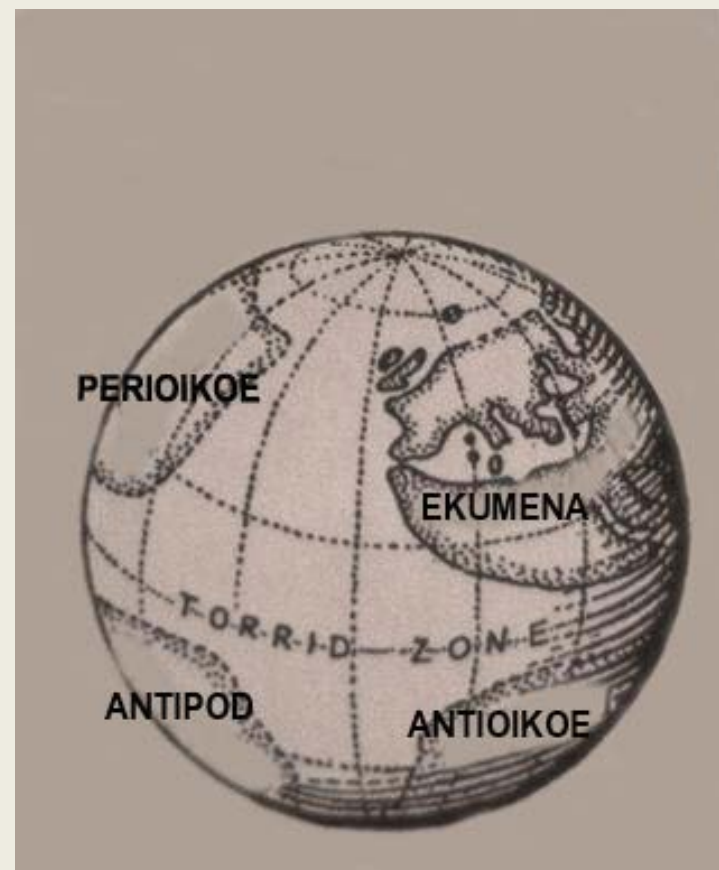
- **geometrijska aproksimacija** oblika Zemlje
- geometrijsko tijelo na površini kojeg su sve točke na jednakoj udaljenosti (r) od središta

Primjena

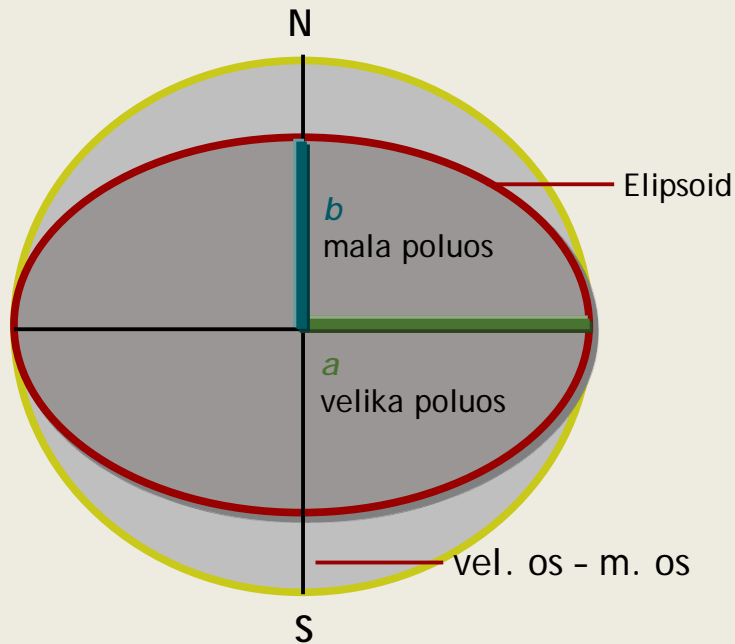
- kod karata sitnijih mjerila ($< 1:1\ 000\ 000$)

Oblik Zemlje **Prve spoznaje**

- Prve spoznaje o Zemlji kao kugli imaju ishodište više u filozofiji
  - **Anaksimandar** (-7st.)
  - **Tales** iz Mileta (-7.st.)
  - **Pitagora** (-6.st.) - kugla - najpotupuniji oblik, simetrično tijelo, takvo je nebo - takva i Zemlja i druge planete
  - **Paramenides** (-6.—5.st) - svako tijelo osim kugle bi moralo pasti
  - **Platon** (-4.—3.st.) - kugla - idealno tijelo (Zemlja - centar svemira)
  - **Eratosten** (-3.st) - izračunao duljinu najvećeg kruga
  - **Krates** (-3.st) - globus
  - **Ptolemej** (2. st.) - manja duljina od Eratostenovog izračuna

Modeli Zemlje **Elipsoid > Elementi**

Pojam

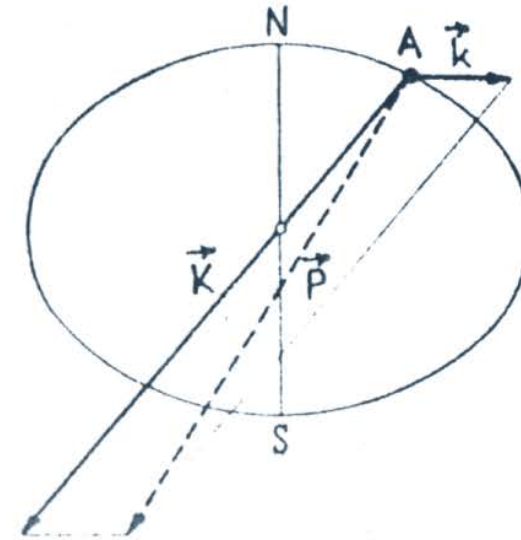
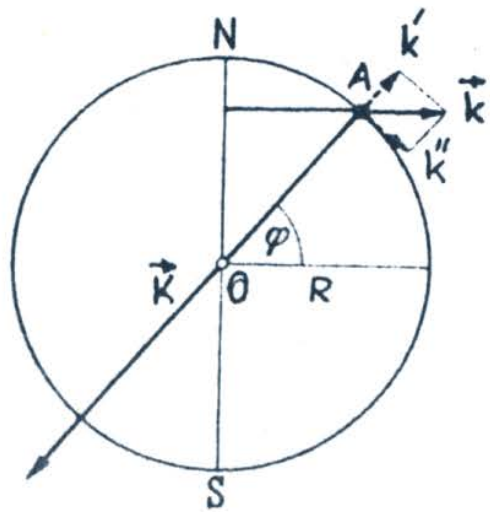
Rotacijski elipsoid

- trodimenzionalno tijelo dobiveno rotacijom elipse oko kraće osi
- smatra se da se kraća os elipsoida poklapa s rotacijskom osi Zemlje
- Zemlja - spljoštena na polovima - rotacija - gravitacija i centrifugalna sila (rezultanta sila teža) (teorija gravitacije - Newton) Tangencijalna komponenta centrifugalne sile uzrokuje pomicanje masa prema ekvatoru i to je razlog spljoštenosti Zemlje [slika](#)
- razlika velika/mala os = 21 km
- Dimenzije elipsoida iskazuju se velikom poluosi a i spljoštenošću $f = a-b/a$

Dokaz

- Mjerenje duljine meridijanskog stupnja (Francuska akademija znanosti)

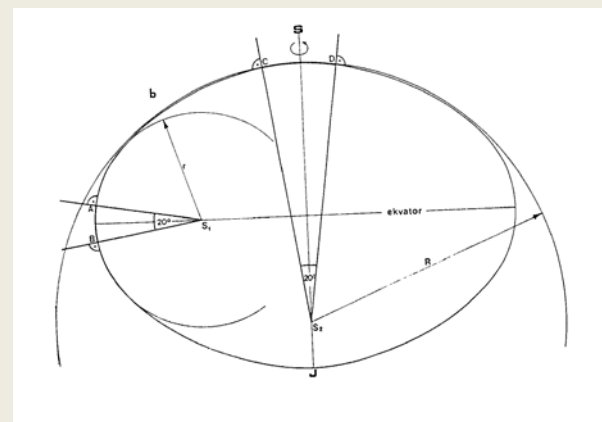
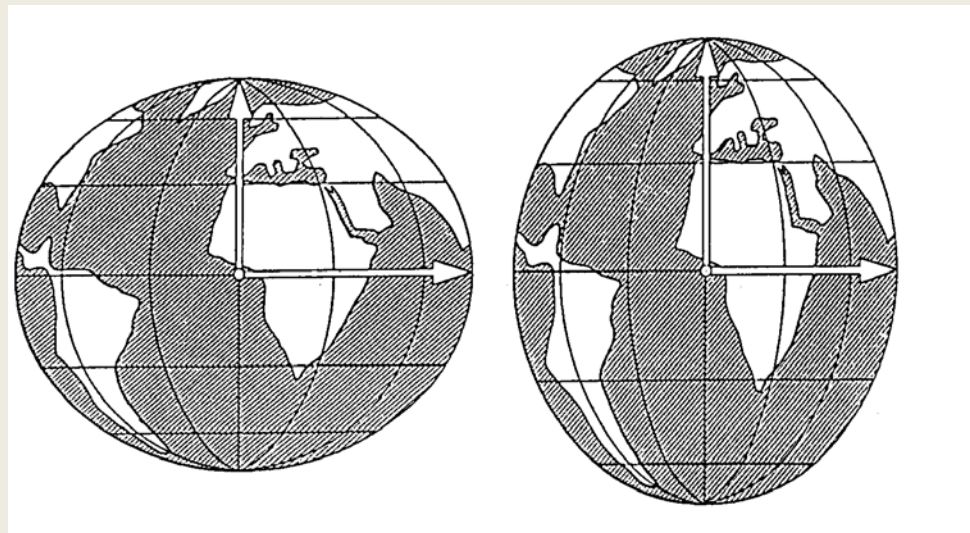

- $\vec{k}$ - centrifugalna s.
- $\vec{K}$ - gravitacija
- k' - radijalna komponenta centrifug. s.
- k'' - tangencijalna komponenta

Oblik Zemlje **Mjerenja duljine meridijanskog stupnja**

- **Newton** (1643-1727.) i **Huygens** (1629-1695.) - Zemlja - rotacijski elipsoid
- **Jean Dominic Cassini (i sin Jeacques)** - Zemljin promjer između polova duži od ekvatorskog
- Rasprave - teorija - praksa
- Francuska akademija organizira dvije ekspedicije
  - **Peru** (Maupertuis i Clairant, 1736-37.)
  - **Laponiju** (Bouger i de la Condomine, 1735-43.)
- Mjere duljinu meridijanskih stupnjeva
- Rezultati - meridijanski stupanj u Laponiji je za 1,33 km duži od onog u Peruu

Oblik Zemlje **Opći i referentni elipsoid**

Pojam

Opći Zemljin elipsoid

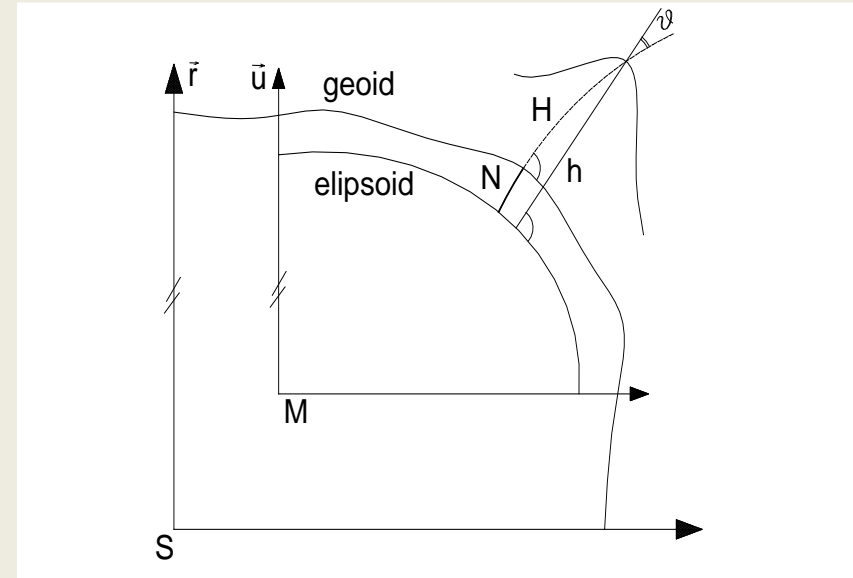
- najbolje odgovara cijeloj Zemlji
- rotacijska os Zemlje = mala poluos elipsoida
- geocentrični (poklapa se središte elipsoida s centrom masa Zemlje) $S=M$

Referentni elipsoid

- najbolje odgovara nekoj regiji ili državi
- rotacijska os Zemlje || s malom poluosi
- postoji fundamentalna točka P_0 pomoću koje je elipsoid smješten u odnosu za Zemljino tijelo

Pojam - **geodetski datum** - skup parametara kojima se definira položaj ishodišta, mjerilo i orijentacija koordinatnog sustava s obzirom na Zemljino tijelo (uključuje definiciju elipsoida)

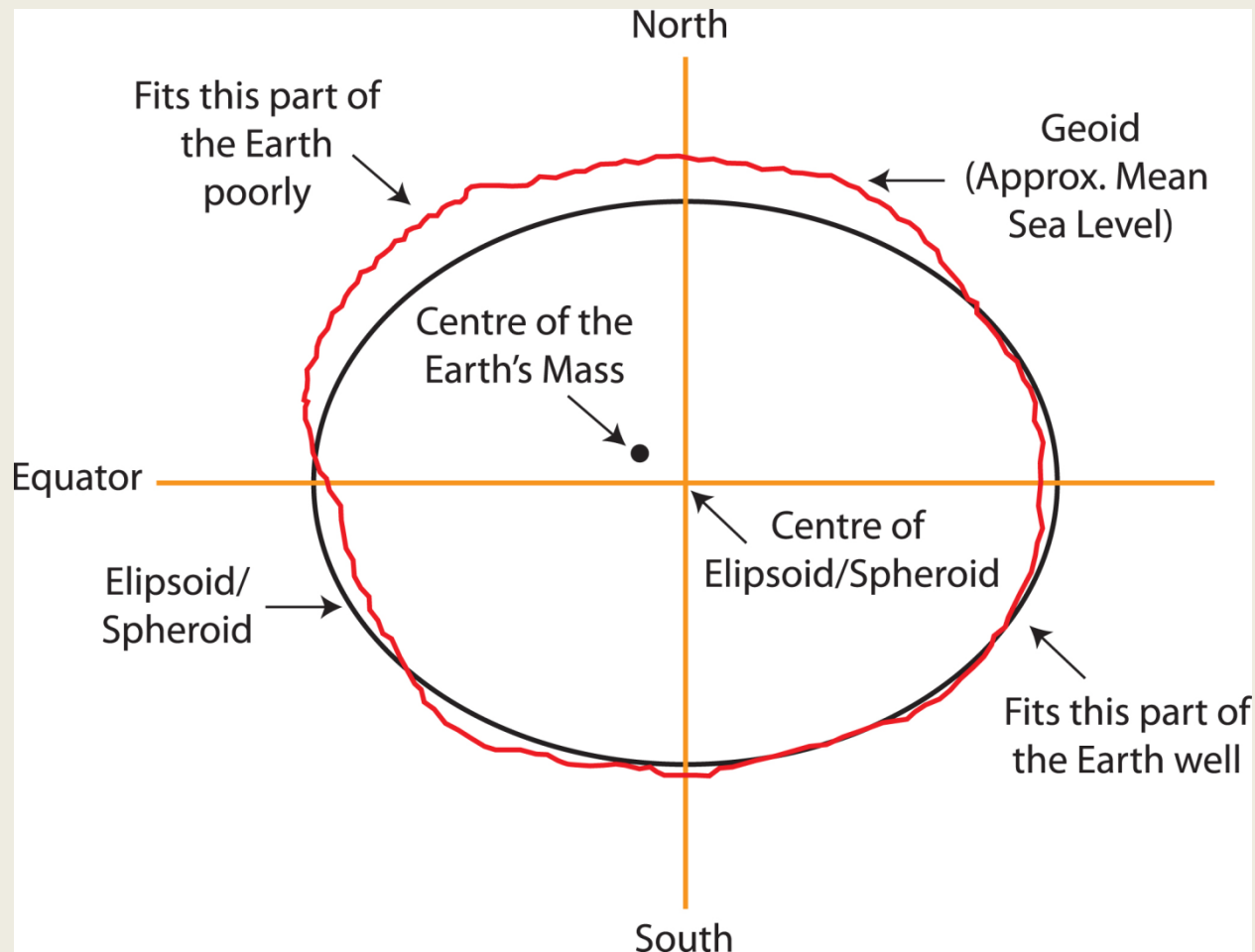
Lokalni i globalni geodetski datum

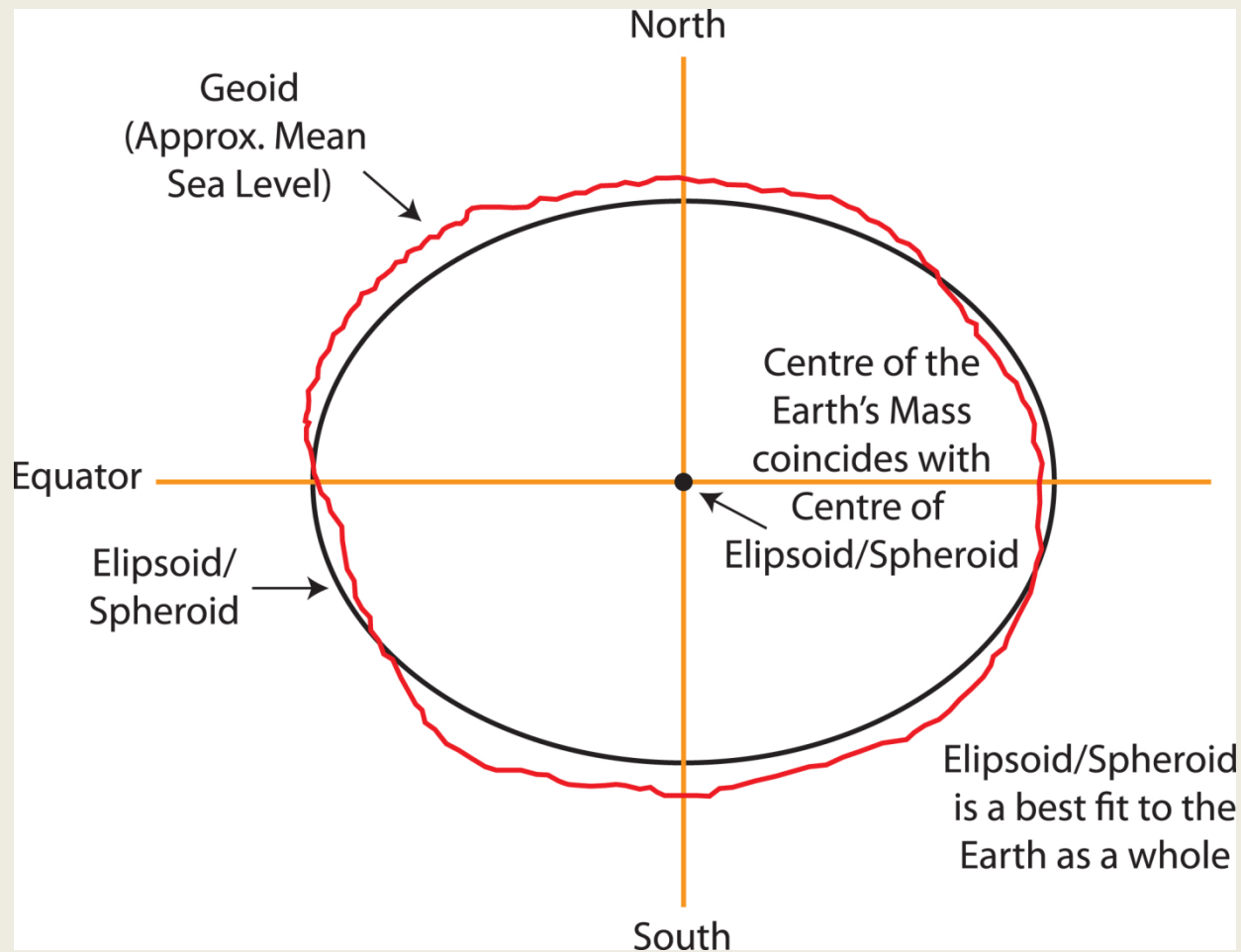
Izvor: Bašić, 2004.

Referentni Zemljin elipsoid

Opći zemljin elipsoid

1:172.103.666

Georeferencing

Layer: [ ]

3D Analyst

Spatial Analyst

Editor

Task: Create New Feature

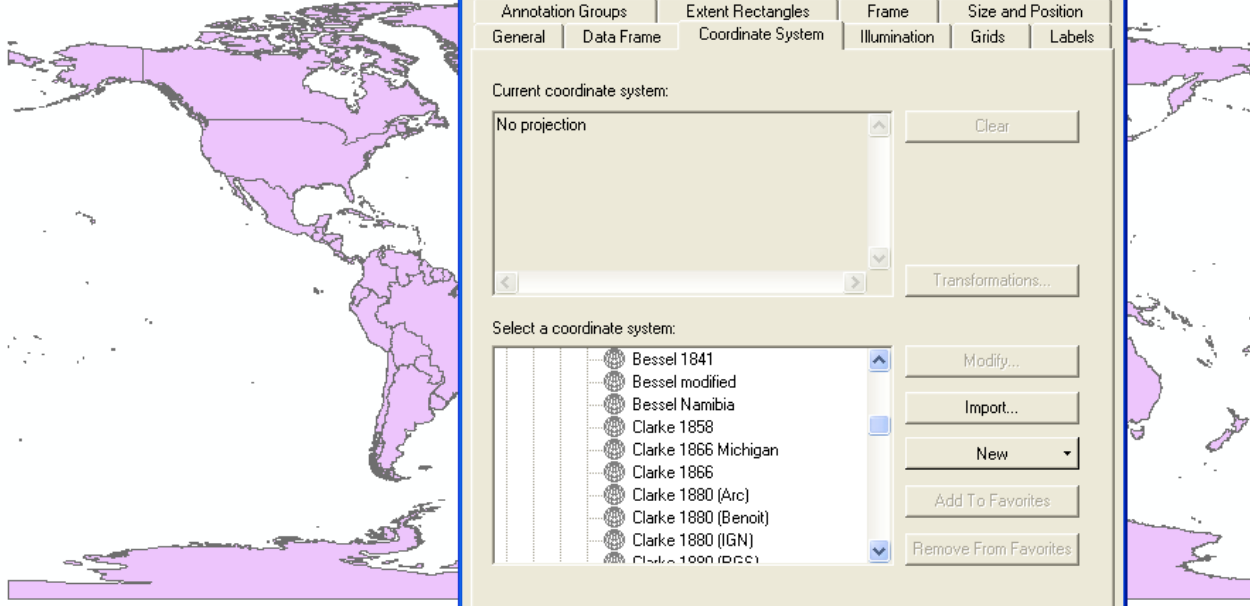
Target: [ ]

100%

Layers

- cntry00

Display Source

Data Frame Properties

Annotation Groups | Extent Rectangles | Frame | Size and Position

General | Data Frame | Coordinate System | Illumination | Grids | Labels

Current coordinate system:

No projection

Clear

Transformations...

Select a coordinate system:

- Bessel 1841
- Bessel modified
- Bessel Namibia
- Clarke 1858
- Clarke 1866 Michigan
- Clarke 1866
- Clarke 1880 (Arc)
- Clarke 1880 (Benoit)
- Clarke 1880 (IGN)
- Clarke 1880 (PCC)

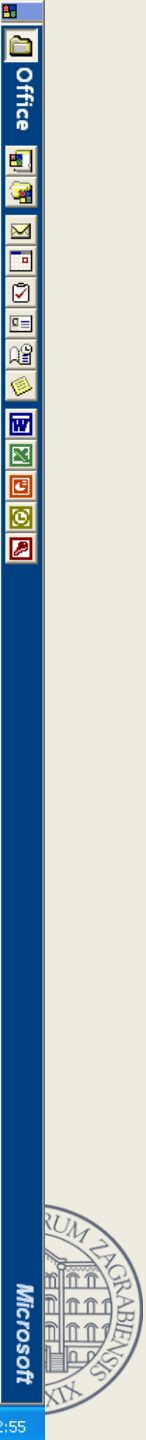
Modify... Import... New Add To Favorites Remove From Favorites

OK Cancel Apply

Drawing

Arial 10,0

B I U A

Model Zemlje **Elipsoid > Dimenzije**

Elipsoid	Godina	a (m)	b (m)	Spljoštenost
BESSEL	1841	6.377.397	6.356.079	1:299,153
Helmert	1906	6.378.200		1:298,30
Hayford	1909	6.378.388	6.356.912	1:299,0
Int.Elipsoid	1924	6.378.388		1:297,0
GRS80	1980	6.378.137	6.356.752	1:298,257
WGS84	1984	6.378.137	6.356.752	1:298,257

GRS80 1/298,257222101

WGS84 1/298,257223563

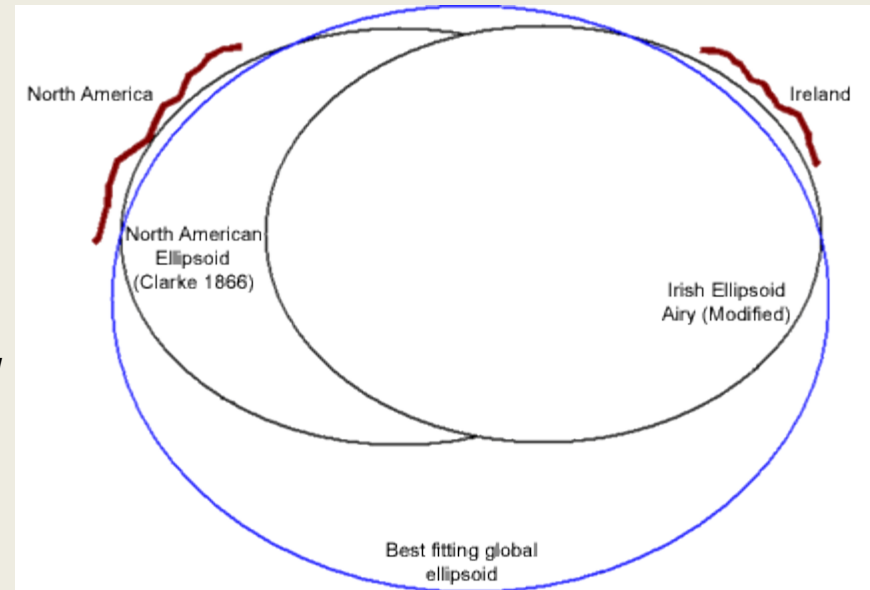
Oblik Zemlje **Besselov elipsoid**

Referentni elipsoid u RH (do 2004.)

- Friedrich Wilhelm Bessel (1748-1846.), njemački astronom, matematičar, geodet
- dimenzije odredio 1841.g. $a=6377397,155$ m, $f = 299,15281285$
- fundamentalna točka: Hermannskögel
 $\varphi = 48^{\circ} 16' 15,29''$ N, $\lambda = 33^{\circ} 57' 41,06''$ E (Ferro)
- prihvaćen u mnogim zemljama i u nas

Opći Zemljin elipsoid

- prije se nije mogao orijentirati na odgovarajući način (nisu se mogle izračunati udaljenosti između ploha geoida i elipsoida)
- Danas se promatranjem putanje umjetnih Zemljinih satelita može definirati gdje se nalazi središte Zemlje
- Trend korištenja GRS80 elipsoida zbog globalne kompatibilnosti (uveden odlukom hrv. Vlade od 4. kolovoza 2004.)

GRS80

(Geodetic Reference System 1980)

$a = 6378137,00$ m,

$b = 6356078,96290$ m

spoljoštenost (f) $1/298,257222101$

WGS 84

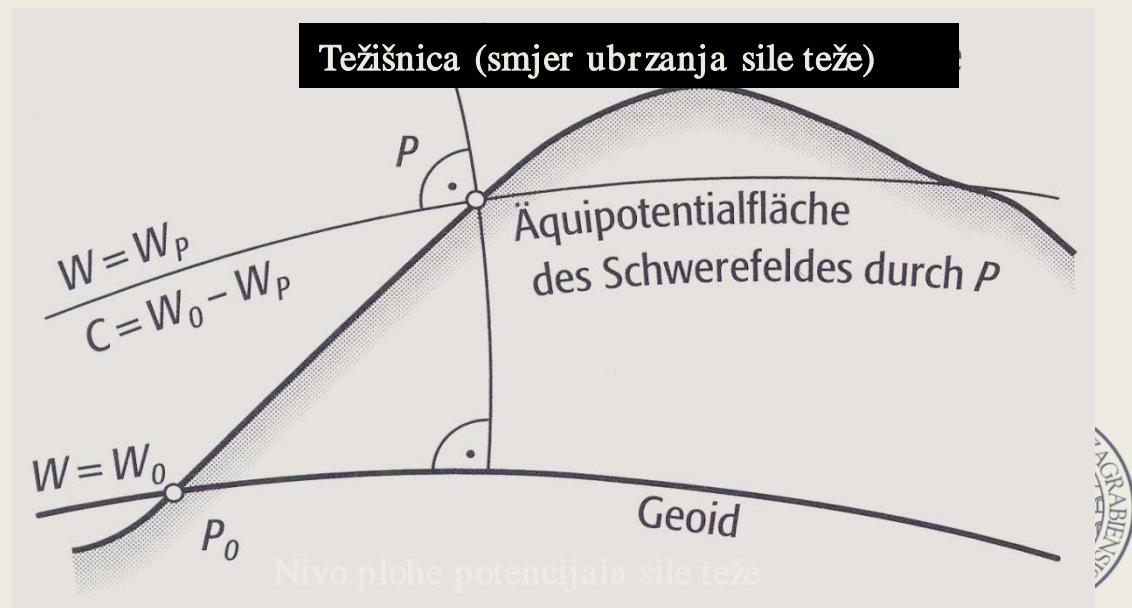
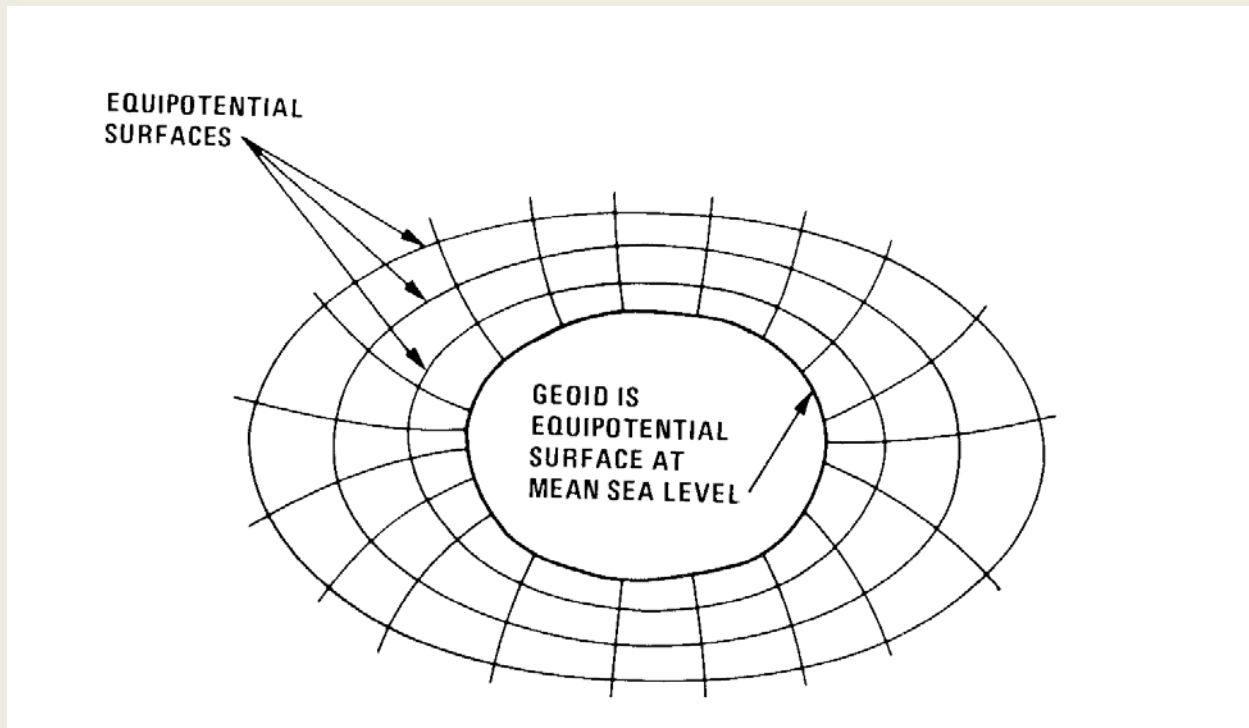
(World Geodetic System) - GPS

Model Zemlje **Geoid**

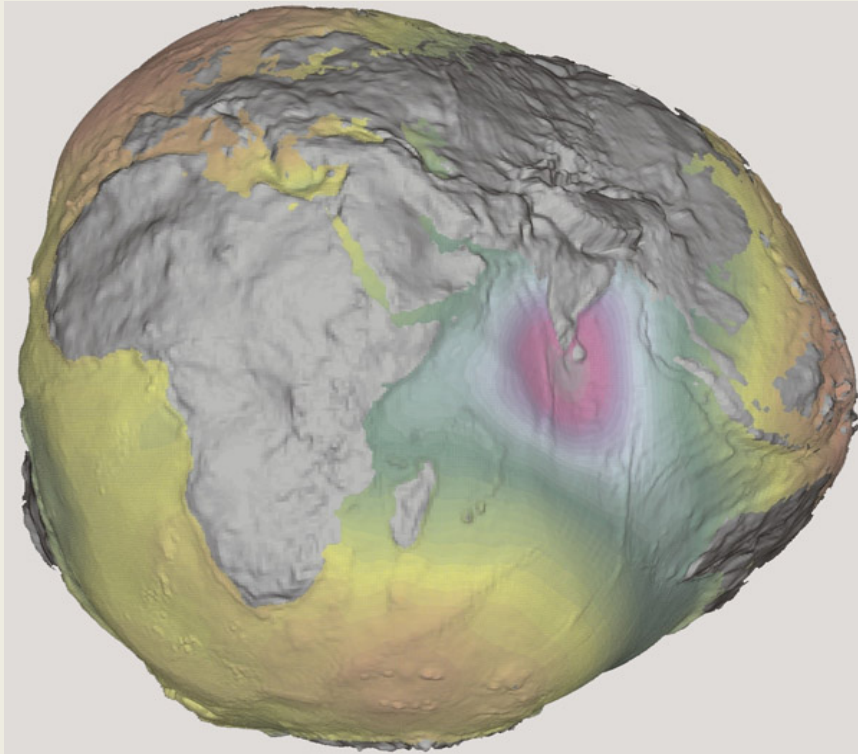
- **Ekvipotencijalna ploha / Nivo ploha / Ploha istog potencijala sile teže**
- Takvih ploha ima beskonačno mnogo
- Ploha geoida je materijalizirana površinom svih oceanskih i morskih vodenih masa homogene gustoće u stanju mirovanja, koja se proteže i ispod kopnenih masa (odn. izabrana je ona ploha koja odgovara potencijalu sile teže srednje razine mora)

Izvor: Hake, 2002.

Model Zemlje **Geoid**

Izvor:
GFZ Potsdam
(potencirano)

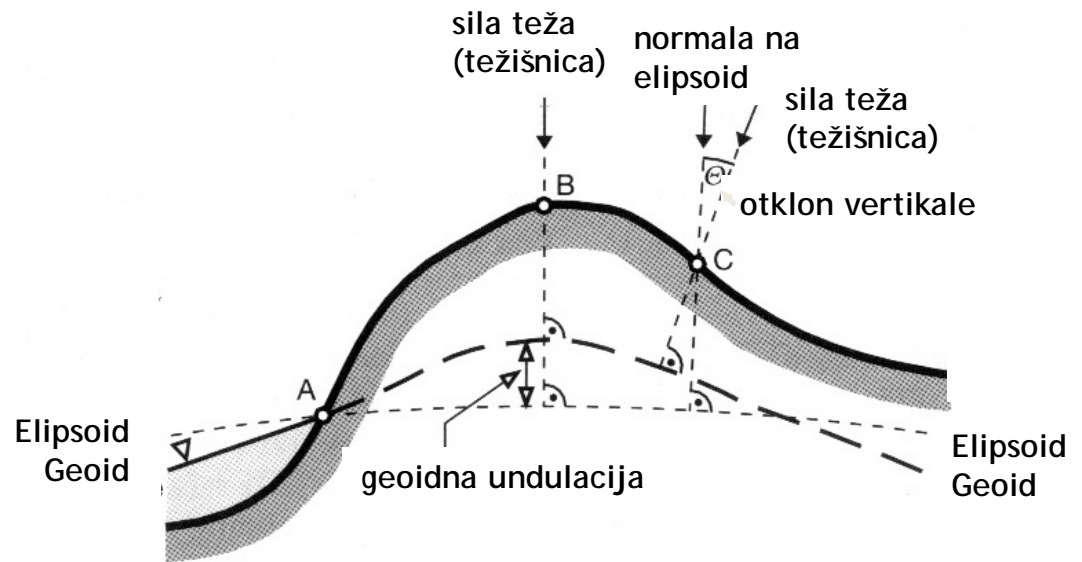
Primjena
Mjerenje visina/sile teže

Pojam (Liesting, 1873.g.)

- **geofizikalna aproksimacija Zemlje**
- Ona je tzv. ekvipotencijalna ili nivo ploha, tj. ploha istog potencijala sile teže, kontinuirana je, prostorno razvedena i zatvorena ploha.
- U svakoj točki okomita na smjer sile teže
- Ploha geoida je zbog nepravilnosti u zemljinom polju sile teže nepravilna ploha, ali sa svojstvom da je u svim svojim točkama okomita na smjer sile teže.
- **Geoidna undulacija:** Razlika između ploha geoida i elipsoida
- $\varnothing$ 50 m, max. 150 m
- U Hrvatskoj GRS80 elipsoid leži oko 45 metara ispod plohe geoida.

Model Zemlje Geoid

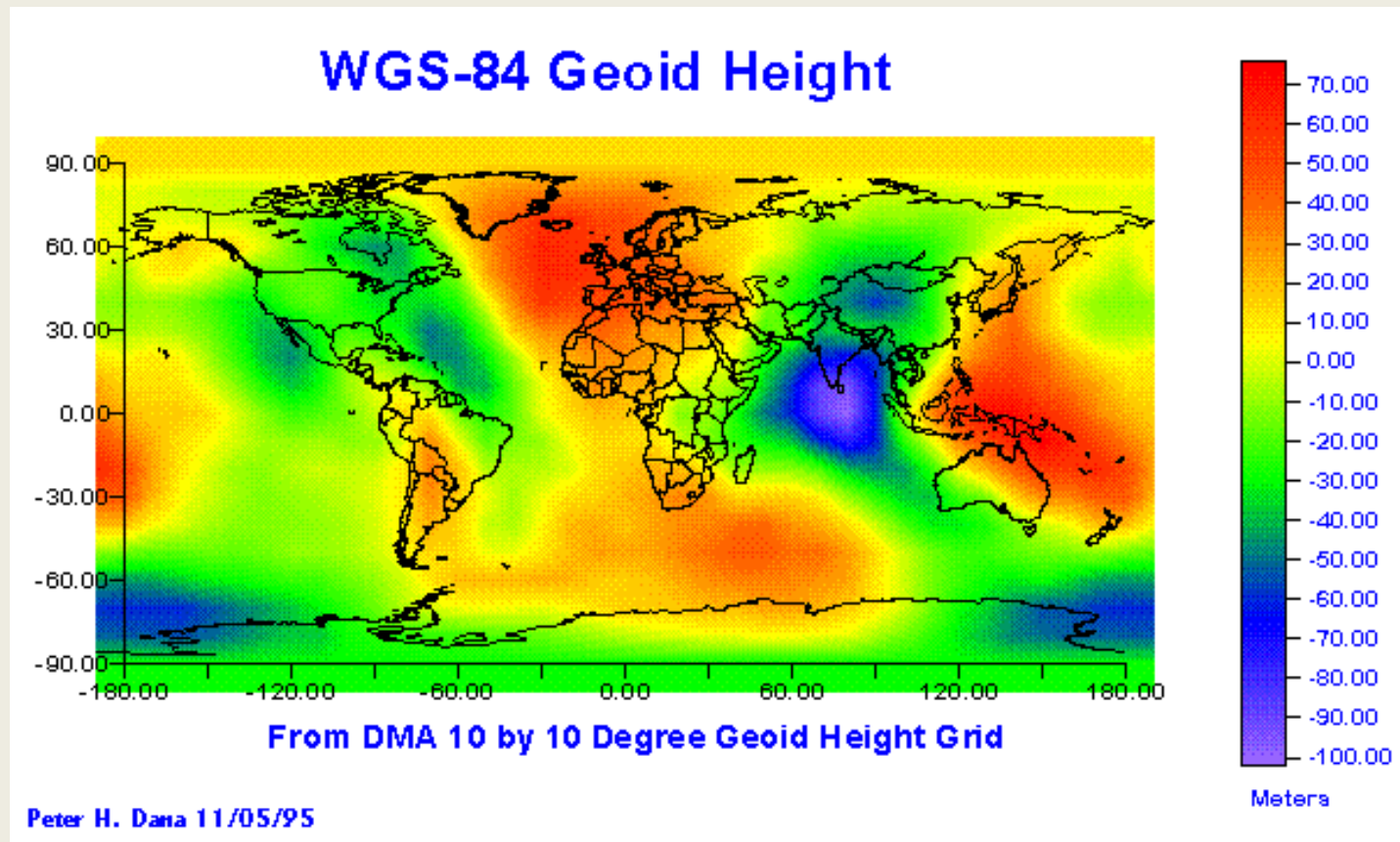

Ploha geoida u odnosu prema stvarnoj površini Zemlje i plohi elipsoida

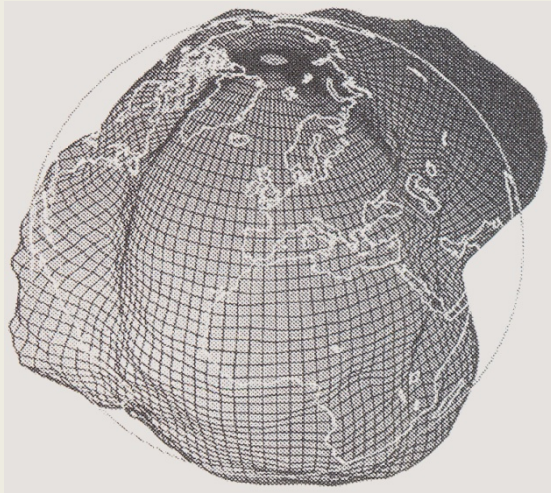
- [GEOID - ESA Gravity field and steady-state Ocean Circulation Explorer \(GOCE\)](#)
- <https://www.youtube.com/watch?v=qu-o75pe5GY>

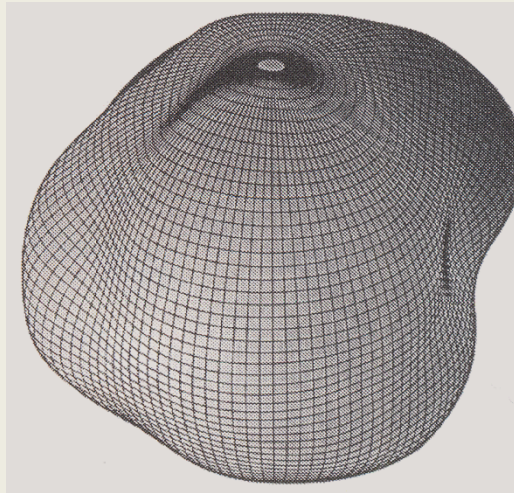
Model Zemlje **Geoidna undulacija**

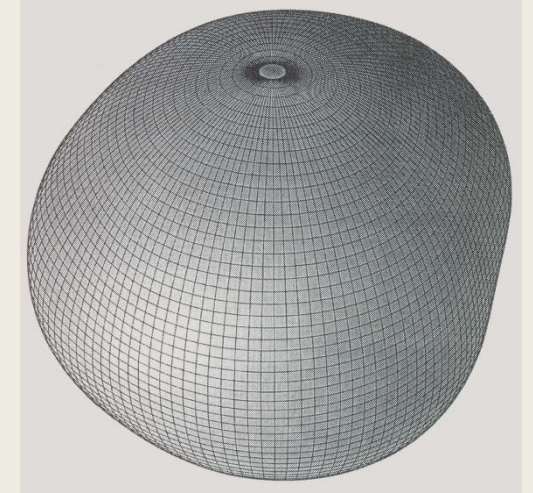
Model Zemlje **Geoid**

Površina Zemlje

Na udaljenosti od 600 km

Na udaljenosti od 20.000 km

Razvoj plohe potencijala sile teže

- ublažavanje plohe potencijala sile teže s povećanjem udaljenosti od Zemlje (relativni prikaz s potenciranjem vrijednosti)
- zbog anomalija masa Zemlje

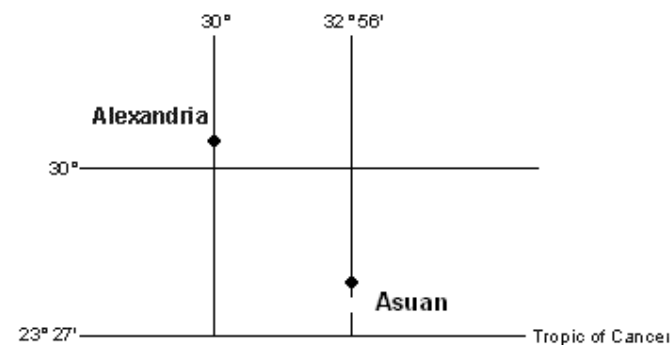
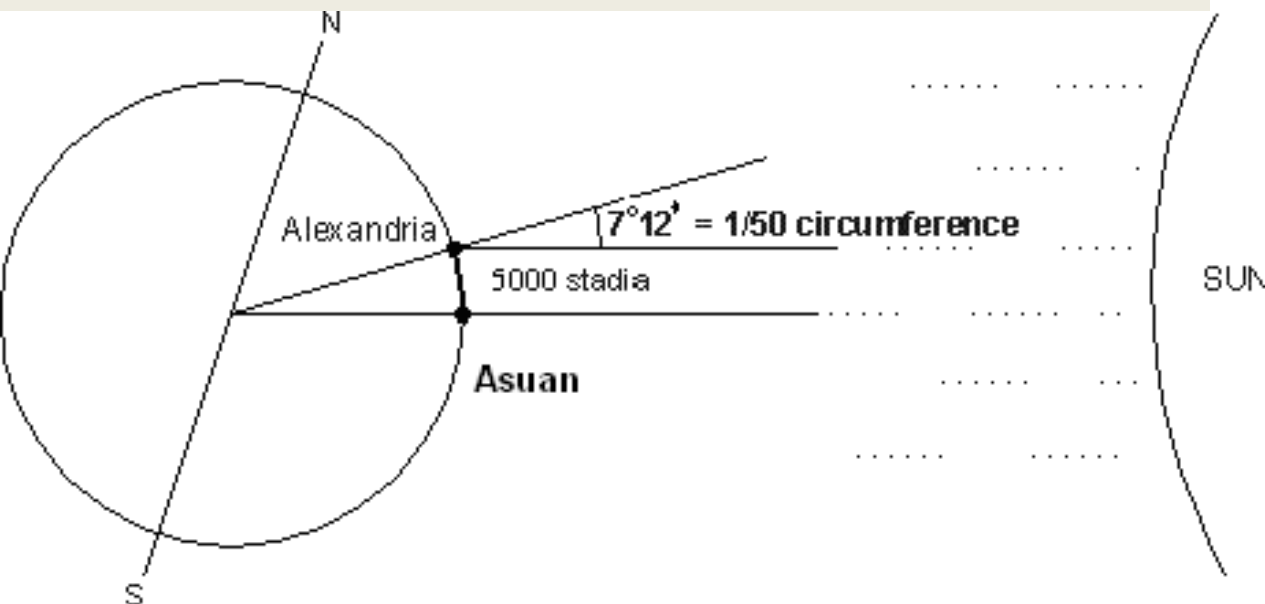
Dimenzije Zemlje Mjerenja

Mjerenja dimenzija Zemlje temelje se na 2 osnovna mjerenja:

1. Geodetsko (daje udaljenost između točaka A i B odn. dužinu luka)
2. Astronomsko (daje veličinu kuta koji odgovara toj dužini luka)

- Prva procjena opsega Zemlje pripisuje se Eudoksu (- 4 st.) 400 000 stadija
- Aristotel (- 4 st.) 40 mirijada stadija
- Dikearh (- 3 st.) 300 000 stadija
- Arhimed (-2 st.) 300 000 stadija

- ERATOSTENOVO MJERENJE DIMENZIJA ZEMLJE
- Pomoću kulminacije Sunca

- Asuan za ljetnog solsticija Sunce kulminira u zenitu
- Istog dana izmjerio Sunčevu kulminaciju u Aleksandriji ($82^{\circ} 48'$)
  - Znači da kut između A i S iznosi $7^{\circ} 12'$ ($1/50$ kruga)
  - Opseg Zemlje - 50 puta veći od udaljenosti između A i S
    - Utvrdio je da udaljenost između A i S iznosi 5000 stadija

Iz tih je podataka izračunao duljinu velikog kruga:

$5000 \times 50 = 250\ 000$ stadija odn.

$O : 5000 = 360^{\circ} : 7^{\circ} 12'$

$O = 5000 \times 360 / 7,2$

$O = 250\ 000$ stadija

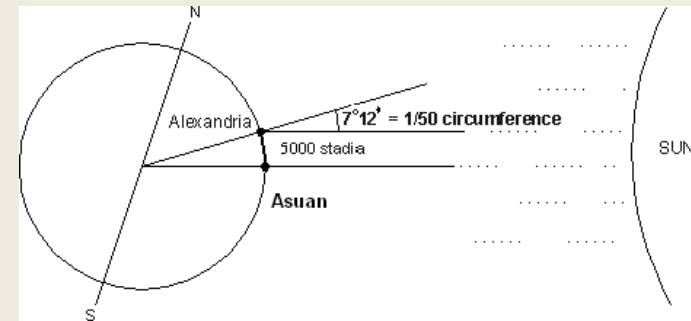
Korigirao podatak u $252\ 000$ stadija - $1^{\circ} = 700$ stadija

Više stadija u uporabi:

Atički stadij (185 m) - $252\ 000 \times 185 = 46\ 620\ 000$ m

Armenski stadij (158,6 m) - $252\ 000 \times 158,6 = 39\ 967\ 200$ m

Egipatski stadij (157,5 m) - $252\ 000 \times 157,5 = 39\ 690\ 000$ m

- Posidonijevo mjerenje - prema Marinu Tirskom Posidonije polazi od udaljenosti između Aleksandrije i Rodosa (3750 stadija) i kuta između njih koji odgovara $1/48$ kruga, odnosno $7,5^\circ$
- $O = 3750 \times 48 = 180\,000$ stadija ($1^\circ = 500$ stadija)

Ostala mjerenja dimenzija Zemlje

- 827. g. Mjerenja po zapovijedi kalifa Al Mamuna - 20 409 arapskih milja
- u 15. St. - nekoliko podataka, ali se ne zna na koji je način izračunati
- npr. $1^\circ = 60$ talijanskih milja (1 milja = 1850 m) - $O = 21\,600$ tal. milja
- $1^\circ = 15$ njemačkih milja (1 milja = 7400 m) - $O = 5400$ njem. milja
- Fernel, 1525.g. $1^\circ = 57\,060$ toisea = 110,6 km, $O = 39816$ km
- Wilebroard Snellius, 1617.g. $1^\circ = 54\,899$ toisea = 107,3 km, $O = 38\,600$ km
- Norwood, 1634.g. - London-York, $1^\circ = 111,9$ km
- Picard, 1670.g. - $1^\circ = 111,21$ km, a polumjer 6372 km - taj podatak iskoristio Newton
- Jean Dominic Cassini i sin Jacques, 1700-18.g.
- 1° meridijanskog luka južno od Pariza = 111,284 km
- 1° meridijanskog luka sjeverno od Pariza = 110,628 km

ODLUKA O UTVRĐIVANJU SLUŽBENIH GEODETSKIH DATUMA I RAVNINSKIH KARTOGRAFSKIH PROJEKCIJA REPUBLIKE HRVATSKE

I. *Položajni datum Republike Hrvatske*

- 1) Europski terestrički referentni sustav za epohu 1989,0 (*European Terrestrial Reference System 1989*) - skraćeno ETRS89, utvrđuje se službenim nepromjenjivim i o vremenu neovisnim položajnim referentnim koordinatnim sustavom za Republiku Hrvatsku.
- 2) **Elipsoid GRS80 s veličinom velike poluosi $a = 6378137,00$ m i spljoštenošću $m = 1/298,257222101$ određuje se službenim matematičkim modelom za Zemljino tijelo u Republici Hrvatskoj.**
- 3) Položajna mreža koju čini 78 osnovnih trajno stabiliziranih geodetskih točaka čije su koordinate određene u ETRS89, određuje se osnovom položajnog referentnoga koordinatnog sustava Republike Hrvatske.
- 4) Položajnom referentnom koordinatnom sustavu Republike Hrvatske u kojem su koordinate 78 osnovnih geodetskih točaka određene 1996. godine određuje se naziv - **Hrvatski terestrički referentni sustav za epohu 1995.55 - skraćeno HTRS96.**

ODLUKA O UTVRĐIVANJU SLUŽBENIH GEODETSKIH DATUMA I RAVNINSKIH KARTOGRAFSKIH PROJEKCIJA REPUBLIKE HRVATSKE

II. *Visinski datum Republike Hrvatske*

- 1) Ploha geoida koja je određena srednjom razinom mora na mareografima u Dubrovniku, Splitu, Bakru, Rovinju i Kopru u epohi 1971.5 određuje se referentnom plohom za računanje visina u Republici Hrvatskoj.
- 2) Visinska mreža koju čine trajno stabilizirani reperi II. nivelmana visoke točnosti čije su visine određene u sustavu (normalnog) Zemljinog polja sile teže, određuje se osnovom visinskog referentnog sustava Republike Hrvatske.
- 3) Visinskom referentnom sustavu Republike Hrvatske određenom na temelju srednje razine mora određuje se naziv - **Hrvatski visinski referentni sustav za epohu 1971.5 - skraćeno HVR571.**

Opći i referentni elipsoidi

Name	Date	Radius a (meters)	Radius b (meters)	Polar Flattening
WGS 84	1984	6,378,137	6,356,752.3	1/298.257
GRS 80*	1980	" "	" "	" "
WGS 72	1972	6,378,135	6,356,750.5	1/298.26
Australian	1965	6,378,160	6,356,774.7	1/298.25
Krasovsky	1940	6,378,245	6,356,863	1/298.3
Internat'l	1924	6,378,388	6,356,911.9	1/297
Clarke	1880	6,378,249.1	6,356,514.9	1/293.46
Clarke	1866	6,378,206.4	6,356,583.8	1/294.98
Beaul	1841	6,377,397.2	6,356,079.0	1/299.15
Airy	1830	6,377,563.4	6,356,256.9	1/299.32
Everest	1830	6,377,276.3	6,356,075.4	1/300.8

*Geodetic Reference System 1980, adopted by the International Association of Geodesy.

Elipsoidi različitih dimenzija i smještaja u prostoru

Hvala na pozornosti!

